LEGAL CULTURES IN TRANSITION
The Impact of European Integration

Åse B. Grødeland, Fafo

CMI - University of Glasgow – University of Oxford

Utgangspunkt: europeisk integrasjon

- British MEP, Glyn Ford: 'genuine partnership (in Europe) can only develop on the basis of shared common values – in particular, democracy, the rule of law and respect for human and civil rights' → forutsetter en viss harmonisering av rettskultur såvel som lover og regler.

- Rettskultur (def, Nelken, 2004): "a way of describing relatively stable patterns of legally oriented social behaviour and attitudes".

- Friedman (1997): 'we have, for almost every society, precious few data about legal culture, because we have never bothered to gather them.'

- Oppgave: kartlegge rettskultur på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå i tre EU medlemsland (Storbritannia, Polen, Bulgaria), ett EØS-land (Norge) og ett land som har signert en såkalt "EU Near Neighbourhood"-avtale med Brussel (Ukraina).

- Formål: Å etablere om, og evnt. i hvor stor grad, rettskulturer i Europa blir mer like.

Europeisk harmonisering ved rettslige overføringer

- Politisk og/eller økonomisk reform kan oppnås ved ”låning” – dvs. ved å introdusere lovgivning fra systemer som anses for å være mer effektive eller suksessrike – ikke noe nytt fenomen.

- Rettslige overføringer eller ”legal transplants” – dvs. overføring av lover, institusjonelle strukturer, og/eller ”best practices”fra en geografisk/kulturell kontekst til en annen – gjenstand for forskning i senere år.

- Vanligvis, men ikke alltid, så skjer slike overføringer etter initiativ fra en tredje (ekstern) part og etter et visst press.

  – ”liberale” overføringer: forbedre et lands økonomi eller fremme demokrati.
  – ”illiberale” overføringer: svekke grunnleggende sivile rettigheter / menneskerettigheter (kampen mot terrorisme)

- Overføringer ”eksportert til” vs. ”importert av”
- Overføringer som ”legal irritants” (Teubner)

- **Nødvendig å studere KONTEKST – dvs. RETTSKULTUR!**

Rettskultur og rettslige overføringer

Noe uenighet hva angår de ulike faktorene som enten på egen hånd eller i kombinasjon påvirker og til syvende og sist avgjør utfallet av rettslige overføringer, men rettskultur betraktes som en grunnleggende faktor.

”Whatever its origins, a distinctive legal culture is consistent with and helps to support and maintain distinctive patterns of institutional and public behaviour with regard to the law” (Nelken).

Studiet av rettskultur (”thick descriptions”) gir en bedre forståelse av konteksten som rettslige overføringer introduseres i, og dermed også en forklaring på hvorfor noen overføringer lykkes mens andre ikke gjør det.

Rettskulturelle dimensjoner

- Lover og regler som konsept/deres betydning
- Lover og reglers rolle/status – inkl. “rule of law”
- Rettslige overføringer
- “Legal insiders” og rettslige/politiske institusjoner: image
- “Legal outsiders”: image
- Terrorisme og “kampen mot terror”
- “Europeiske verdier” & “europeisk kultur”

Metodologisk tilnærming

- **Respondenter**
  - ”Legal insiders” (folkevalgte, offentlig ansatte, dommere, representanter for påtalemyndigheten, advokater & polititjenestemenn)
  - ”Legal outsiders” (befolkningen generelt – inkl. muslimske minoriteter og Euro-migranter)
- **Datainnsamling**
  - 84 fokusgrupper (14 x 4; 28 x 1): hovedstad --- velstående region --- mindre velstående region --- muslimer --- Euromigranter
  - 5 nasjonalt representative meningsmålinger m/tilleggsutvalg blant muslimer
  - 776 strukturerte, ”open-ended” dybdeintervju (150 x 4; 186 x 1)
  - Rettsobservasjon (små sivile saker, lavere rettsinstanser)
- **Integert metodologisk tilnærming**
  - Mini-spørreskjema, fokusgrupper & dybdintervju
  - Samme spørsmål i fokusgrupper – nasjonalt representative meningsmålinger – dybdeintervju
  - Sammenligning av frekvenser og krysstabulerte data (meningsmålinger/dybdeintervju)
  - Sammenligning av utsagn fra fokusgrupper (”legal outsiders”) og dybdeintervju (”legal insiders”)
  - Illustrering av kvalitative funn med utsagn fra fokusgrupper

Prosjektrelevans i forhold til NFRs utlysning

- 4 tema
  - Rett og demokrati i Europa
  - Økonomisk utvikling og integrasjon
  - Kulturelle endringsprosesser
  - Europeisk utenriks- og sikkerhetspolitikk

  Respekt for lover og regler:
  - et kulturelt fenomen (sosiale normer → holdninger/atferd).
  - en forutsetning for et velfungerende demokrati
  - viktig for økonomisk utvikling
  - kampen mot terrorisme føres delvis ved tilsidesetting av lover og regler, delvis ved introduksjon av nye lover og regler.

Rett og demokrati

- Flere tegn på en ”pan-Europeisk rettskultur” hva angår holdninger (grunnlaget for lover og regler, deres rolle i samfunnet, hvordan lover og regler bør håndheves, alternativer til ”plikten til å overholde” & ”plikten til å motsette seg” lover og regler). Mindre tegn til en slik felles europeisk rettskultur når det gjelder oppfatninger av hva som bør være statens rolle i utformingen og iverksettelsen av lover og regler.

- Muslimer i Europa tilpasser seg rettskulturen i de landene de oppholder seg i over tid → ”muslimsk” rettskultur varierer fra land til land på samme vis som den gjør det blant ikke-muslimer selv om muslimer til dels har andre bekymringer enn ikke-muslimene.

- ”Euro-migranter” tilpasser seg også rettskulturen i de landene de oppholder seg i - men mer villige til å tilpasse seg lovlydige rettskulturer og mindre villige – eller i stand til – å tilpasse seg mindre lovlydige og mer uformelle rettskulturer.

- ”Legal outsiders” & ”legal insiders” har høyere toleranse overfor personer som bryter lover og regler fordi de oppfatter disse som urettferdige/nødvendig kompliserte enn overfor religiøse personer som bryter lover og regler som strider mot deres religiøse overbevisning.

- ” Embodiment of law”
  - Størst effekt i England, lavest effekt i Norge.

- ”Legal outsiders” & ”legal insiders” er positive til europeiske/internasjonale standarder / ECtHR. Men østeuropeere negative til nylig innførte rettigheter til seksuelle minoriteter → kollisjon med lokal kultur og sosiale normer.

Økonomisk utvikling og integrasjon

- Økonomisk integrasjon – EU → rettslige overføringer (soft law).
- Sosio-økonmiske faktorer → Holdninger til lover og regler, holdninger til rettslige overføringer
- ”Europeisk identitet” korrelerer med støtte for europeiske og internasjonale standarder blant ”legal outsiders” in England og Norge, men ikke i Bulgaria og Ukraina → slike standarder er populære i Bulgaria og Ukraina uavhengig av hvorvidt en føler eller ikke føler seg europeisk og skyldes skepsis til nasjonale lover og regler.
- Ukraina → land i Vest-Europa ”mer avanserte”, ”dyktigere”, har ”bedre lover og regler” enn Ukraina/Øst-Europeiske land.
- Øst-europeere → lover og regler i Vest-Europa ”for avanserte for oss” (bøter).

  Likevel åpne for å lære fra andre land og for rettslige overføringer – selv om et mindretall mener at lover og regler må tilpasses lokal kultur og lokale sosio-økonomiske forhold – særlig bøter som ilegges ved brudd på slike lover og regler.

Kulturelle endringsprosesser

- Hvordan forstå begreper som ”europeiske verdier” og ”europeisk kultur”? Er europeere positivt eller negativt innstilt til slike begreper?

- Både ”legal outsiders” og ”legal insiders” har problemer med å definere disse begrepene – samt å avgrense dem i forhold ikke-europeisk kultur/verdier.

- Ukrainere og delvis også bulgarere assosierer ”europeisk kultur” med ”vest-europeisk kultur”. Egen kultur underlegen ”vest-europeisk kultur”. Skille mellom ”dem” og ”oss”.

- ”Legal insiders” hovedsakelig negative til kulturell integrasjon i Europa, men positive til ”rettslig integrasjon”.

- Mer sensitivitet overfor lokal kultur → europeisk integrasjon.

Utenriks- og sikkerhetspolitikk

Vesteuropeere oppfatter terrorisme som en reell trussel, øst-europeere gjør det ikke.

Legal insiders i England fremhever at islamsk terrorisme er farligere og mindre ”uskyldig” enn den terrorismen IRA i sin tid stod for.

Både ”legal outsiders” og ”legal insiders” mener at USA har presset europeiske regjeringer til å sette lover og regler til side for å bekjempe terrorisme, mens EU har gjort det motsatte – dvs. krevd at lover og regler må overholdes i kampen mot terrorisme.

”Legal insiders” gir uttrykk for at hensynet til sivile rettigheter og nasjonal sikkerhet bør ivaretas i like stor grad. ”Legal outsiders” er mer opptatt av sikkerhet.

Holdningene til europeiske muslimer skiller seg fra holdningene til majoritetsbefolkningen når det gjelder det å betale prisen for den såkalte ”krigen mot terror”: Holdninger likevel først og fremst påvirket av ”risiko-analyse” og i mindre grad av religion.

Hovedkonklusjon

Ikke noe enkelt skille mellom nasjonale rettskulturer i Europa → mer komplekst sett av skiller som går på tvers av nasjonale grenser og som varierer avhengig av rettslige problemstillinger og tid – og som påvirker ”legal outsiders” og ”legal insiders” i ulik grad og på ulikt vis.

Konvergens (”convergence”) for enkelte dimensjoner som har skilt europeiske rettskulturer historisk sett – men divergens (”divergence”) for andre dimensjoner som er mer relevante for vår tid.

For enkelte rettskulturelle dimensjoner trekker konvergens/divergens-dikotomien i ulik retning for ”legal outsiders” og ”legal insiders”, mens den for andre dimensjoner trekker i samme retning.